

HEFT PEYKER ÇEVİRİLERİ VE ALİ ŞİR NEVÂ'İNİN SEB'A-İ SEYYÂRE'Sİ

Dr. Bahattin Kahtaman* □

Asırlar boyunca Türk Edebiyatı bünyesinde gelişen mesnevî nazım şekli ve bu vesileyle ortaya çıkan ürünler, millî kültürümüzün önemli bir cephesini oluşturmaktadır. Divan edebiyatımızın bu sahada kalem oynatan şairleri, yerli konuların yanında, diğer İslamî edebiyatlarda da işlenen; Leylâ ile Mecnûn, Husrev ile Şirin (Ferhad ile Şirin), Yusuf ile Züleyhâ, İskender-nâme gibi ortak mevzuları tercih etmişlerdir(1).

Bu edebî cereyan içerisinde mesnevî şairlerinin en büyük hayali ise hamse sahibi (sahib-i hamse) olabilmektir. Bu anlayıştan hareketle, bu sahada bir çığır açan ve Farsça yazan bir Türk şairi olan **Nizâmî-i Gencevî** (Gence M.1141?-1209?)'nin **Hamse**'sinde bulunan eserler klasik Türk edebiyatında defalarca yeniden yazılmışlardır. Yalnız, başta **Ali Şir Nevâî** (H. 844/M.1441-H.906/M.1501) olmak üzere mesnevî şairlerimiz, millî kültür unsurlarını da ihmal etmemişler, bazan tercüme ve bazan da sadece hikayelerin ana hatlarını almak suretiyle yeni ve orijinal eserler ortaya koymanın yollarını aramışlardır.

Nizâmî'nin Hamse'sinde bulunan ve sonraları birer zincir oluşturan bu eserlerden bir grubu "**Heft Peyker**"ler meydana getirmektedir.

Yazımız, Heft Peyker yazan Türk şairleri ve eserlerini biraraya getirmek, bunun yanında Ali Şir Nevâî'nin Seb'a-i Seyyâre'sini tanıtmak amacıyla kaleme alınmıştır.

Konunun Menşei

Heft Peykerlerin konusu İran tarihinden alınmıştır. İran Sasani hükümdarı I. Yezdgird'in oğlu olup miladî 420'den 438-39 yılına kadar hüküm süren

(*) S.Ü.Fen-Edebiyat Fak. Türk Dil ve Edebiyatı Bölümü Arş. Gör.

(1) Levend, A.S., "Divan Edebiyatında Hikaye" **TDAY Belleten** 1967, s.71; **Türk Edebiyatı Tarihi**, I.C., Ankara 1973, s.103; Ünver, İ., "Mesnevî", **Türk Dil Türk Şiir Özel Sayısı II** (Divan Şiiri), Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, S.415-416-417, s.430.

Behrâm-ı Gûr'un efsanevî hayatı bu mesnevilere konu olarak seçilmiştir. Rivayete göre babası onu küçük yaşta Arap emirlerinden Numan'a teslim etmiş ve böylece bir Arap gibi yetiştirilmiştir. Behrâm Şah, yaban eşeği avlama sevdasından ötürü "Gûr" lakabıyla anılmıştır. 18 yıllık saltanatı süresince adalet ve cesareti ile ün kazanan Behrâm Şah, av sırasında yine yaban eşeği kovalarken bir kuyuya düşerek ölmüştür(2).

Fars Edebiyatında

Bu noktada önce Heft Peykerlerin, bize kaynaklık etmesi sebebiyle, Fars edebiyatındaki seyri üzerinde durmak gerekecektir:

Firdevsî (Tus 934?-Taberan 1020): Bilindiği gibi Firdevsî, İran tarihini 60.000 beyitlik "**Şehnâme**"sı ile destanlaştırmıştır. Şehnâme'de bir çok tarihi şahsiyetin yanı sıra **Behrâm-ı Gûr** da geçmektedir. Eserde Behram'la ilgili bilgiler dağınık hâdedir. Şairlere dayanak olan bu bilgiler şu şekilde özetlenmiştir:

"Yezdîrd, oğlu Behrâm'ı eğitilmek üzere henüz küçükken Arap emirlerinden Numan ile Münzir'e teslim eder. Behrâm Yemen'de "mûbid"lerden türlü bilgiler öğrenir, hünerler edinir. Genç yaşta ok atmakta, kılıç kullanmakta, ata ve deveye binip avlanmakta usta, güçlü ve atılgan bir yiğit olur. Sarayında da güzel câriyelerle vakit geçirir. Âzâde adındaki saz çalan güzeli yanından ayırmaz. Behrâm birgün Âzâde ile birlikte ava çıktıkları sırada önlerinden bir erkek diğeri dişi iki âhû geçer. Ok atmaktaki ustalığını göstermek isteyen Behrâm, "Hangisini devireyim?" diye kıza sorar. Kız da "Erkeği dişi, dişiyi de erkek yap" diye cevap verir. Behrâm erkeğine attığı iki uçlu okla boynuzlarını kırar, hemen dişisine attığı iki oku da âhûnun kafasına saplar. Başka bir âhûnun da okla başını ayağa çiviler. Sonra kıza dönerek; "Nasıl?" diye sorar. Kız ağlayarak "Bu mertlik değil deliliktir" deyince öfkelenen Behrâm, hemen Âzâde'yi yakalayıp yere çarpar ve devesiyle çığner.

Yezgird ölür. İran'ın ileri gelenleri Behrâm'ın tahta lâyük olmadığını söyleyerek Husrev adında birini tahta geçirirler. Bunu haber alan Behrâm çok üzülür. Münzir ve Numan'la birlikte İran'a gelir. Şu karara varılır: İran tâcı iki arslanın arasına konacak, Husrev ile Behrâm'dan hangisi arslanların arasından tâcı alırsa o pâdişâh olacak. Husrev ile Behrâm meydana gelirler. Husrev arslanları görünce korkar. Behrâm atını sürer, arslanları öldürür ve tâcı alır. Husrev

(2) İlaydın, H.T., "Behrâm-ı Gûr Menkabeleri", *Türkiyat Mec.* C.V, 1935, İst.1936, s.275; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.1, Dergâh Yay., İst.1977, s.397.

Behrâm'a "Şah sensin, biz senin köleniz" der. Böylece Behrâm-ı Gûr tahta geçer(3).

Nizâmî-î Gencevî: Nizâmî'Hamse (Penç Genç)'siyle bir çığır açtığını ve bu yolda birçok Türk şairinin yürüdüğünü daha önce söylemiştik. İşte bu Hamse(4)'nin dördüncü mesnevîsi, Heft Peyker(5)'dir.

Nizâmî, Behrâm-ı Gûr'un hayatını, başta Şehnâme olmak üzere daha başka kaynaklardan da istifade ederek, ilk defa müstakil bir mesnevî haline getiren şairdir. Böylece mesnevî konuları arasına katmış ve kendinden sonra gelen şairlere yeni ufuklar açmıştır. Nizâmî, Şehnâme'de geçen Behrâm Şah hikâyesinden faydalanmakla birlikte bazı ilâvelerle eserine yeni bir şekil vermiştir. Eserde geçen, Behrâm-ı Gûr'u eğlendirmek için getirtilen yedi iklim pâdişâhının yedi güzel kızı (heft peyker) ve bunların, yaptırılan yedi köşke (heft gunbed) yerleştirilmeleri ile Şah'ın hergün birinin köşküne giderek ondan mäsallar dinlemesi gibi bölümler, Nizâmî tarafından ilâve edilmiştir. Daha sonraki mesnevî şairleri de eserlerini bu çerçevede kaleme almışlardır. Bu sebeple Nizâmî, aynı zamanda hikâyenin iskeletini kuran ilk şair olma özelliğini de taşımaktadır.

Eserin hacmi yaklaşık 5011 beyit kadardır ve feilâtün / mefâilün / feilün kalıbıyla yazılmıştır.

Edebîyatımızda bu konudaki eserlere örnek teşkil ettiği için Heft Peyker'in bölüm başlıklarını yazımıza katmayı uygun gördük.

Nizâmî'nin Heft Peyker (Behrâm-nâme, Heft Gunbed)'inde şu başlıklar bulunmaktadır(6) :

(3) Levend, A.S., **All Şîr Nevâ'î Hayatı, Sanatı ve Kişiliği**, C.1, Ankara 1965, s.126; Şehnâme'nin Behrâm ile ilgili kısımları düzenli değildir. Çeşitli yerlerde konu hakkında bilgi kırıntıları bulunmaktadır. Bk. Firdevsî, **Şehnâme**, (Çev. Necâti Lugal), İst.1992, C.III, s.554; C.III, 397-408, 449,494-507.

(4) Hamse'deki Mevnevîler: 1. Mahzenü'l-Esrâr, 2. Husrev ü Şîrin, 3. Leylâ vü Mecnûn, 4. Heft Peyker, 5. İskender-nâme (Şeref-nâme, İkbâl-nâme); İran'da yapılmış bir baskısı: Fer, Dr. Muin, **Nizâmî-î Gencevî Külliyyât-ı Hamse**, İntişârât-ı Mehtâb, 1370 (1950), s.1130; Hamse'nin Türkiye ve dünya kütüphanelerinde çeşitli yazmaları vardır. Ülkemizde yayınlanmamıştır, fakat şu eserler, yakın zamanda tercüme edilmişlerdir: **Mahzen-i Esrâr** (Çev. M.N.Gencosman), MEB. Şark-İslam Klasikleri, Ankara 1946 (1990); **Husrev ve Şîrin** (çev. S.Sevengil), MEB. Şark-İslam Klasikleri, İstanbul 1986; **Leylâ ile Mecnun** (çev. A.N.Tarlan), MEB. Şark-İslam Klasikleri, İstanbul 1985.

(5) İran'da basılmıştır: **Nizâmî Hakîm Gencevî Heft Peyker**, Armağan Matbaası, Tahran 1314 (1897), s.7-367.

(6) Başlıklar, Dr. Muin Fer, a.g.e., s.497-695'dan alınmış olup Türkçe tercümeleleri sonradan eklenmiştir.

1. Be nâm-i İzed-i behşâyende
(Bağışlayan Allah'ın adıyla)
2. Der na't-ı Peygamber-i Ekrem
(Hz. Peygamber'in na'tı hakkında)
3. Mi'râc-ı Peygamber-i Ekrem
(Hz. Peygamber'in Mi'racı)
4. Sebeb-i nezm-i kitâb
(Kitabın yazılış sebebi)
5. Du'â-yı pâdişâh Sa'id Ala'eddîn Kerb Arslan
(Pâdişâh Sa'id Alâ'eddin Kerb Arslan'a dua)
6. Hitâb-ı zemîn-bûs
(Yer öpme hitabı)
7. Sitâyış-i suhen ü hikmet ü enderz
(Söz, hikmet ve öğütün övülmesi)
8. Der nasihat-ı ferzend-i hiş Muhammed
(Oğlu Muhammed'e nasihat hakkında)
9. Âgâz-i dâstân-ı Behrâm
(Behrâm hikâyesinin başlangıcı)
10. Sifat-ı Simnâr ve sahten-i Kasr-ı Havernâk
(Simnâr'ın özelliği ve Havernâk köşkünü yapması)
11. Sifat-ı Havernak ve nâ-peydâ şuden-i Numan
(Havernak'ın özelliği ve Numan'ın kaybolması)
12. Şikâr kerden-i Behrâm ve dâğ kerden-i gûran
(Behrâm'ın avlaması ve yaban eşeğini dağlaması)
13. Kuşten-i Behrâm be yek tîr şîr u gurrâ
(Behram'ın bir okla arslan ve yaban eşeğini öldürmesi)
14. Kuşten-i Behrâm ejdehârâ ve genc yâften
(Behram'ın ejderhayı öldürmesi ve hazine bulması)
15. Dîden-i Behrâm sûret-i Heft Peykerrâ der Havernak
(Behram'ın Havernak köşkünde yedi güzelin resimlerini görmesi)

16. Āgâhî-i Behrâm ez vefât-ı peder
(Behram'ın babasının ölümünü haber alması)
17. Leşker keşîden-i Behrâm be İrân
(Behrâm'ın İrân'a asker çekmesi)
18. Āgâz-i suhan
(Sözün başlangıcı)
19. Nâme-i pâdişâh-ı İrân ve Behrâm-ı Gûr
(İrân pâdişâhının Behrâm-ı Gûr'a mektubu)
20. Pâsuh dâden-i Behrâm İrâniyânâ
(Behrâm'ın İranlılara cevap vermesi)
21. Ber giriften-i Behrâm tâcrâ ez miyân-i du şîr
(Behrâm'ın tâcı iki arslanın arasından alması)
22. Ber taht nişesten-i Behrâm be câ-yı peder
(Behrâm'ın babasının yerine tahta oturması)
23. Hutbe-i adl-i Behrâm-ı Gûr
(Behrâm- Gûr'un adâletinin hutbesi)
24. Çegûnegî-i pâdişâhî-i Behrâm-ı Gûr
(Behrâm-ı Gûr'un padişahlığının niteliği)
25. Sıfat-ı huşk sâli ve şefkat-i Behrâm
(Kuraklığın özelliği ve Behrâm'ın şefkati)
26. Dâstân-ı Behrâm bâ kenîzek-i hiş
(Behrâm'ın hizmetçisiyle olan hikâyesi)
27. Meşveret kerdan-i kenîzek bâ serheng der mehmânî-i şâh
(Hizmetçinin kumandanla şâhın misafirliğini görüşmesi)
28. Borden-i serheng Behrâm-ı Gûrrâ be mehmânî
(Kumandanın Behrâm-ı Gûr'u misafirliğe götürmesi)
29. Leşker keşîden-i hâkân-i Çîn be ceng-i Behrâm-ı Gûr
(Çîn hâkânının Behrâm-ı Gûr'la savaşmak için asker çekmesi)
30. İtâb kerdan-i Behrâm bâ serân-i leşker
(Behram'ın ordu kumandanlarını azarlaması)

31. Hâsten-i Behrâm duhter-i şâhân-i heft iklimrâ
(Behrâm'ın yedi iklim padişahlarının kızlarını istemesi)
32. Sıfat-i bezm-i Behrâm der zemistân ve sâhten-i heft gunbed
(Kışın Behrâm'ın meclisinin özelliği ve yedi köşkün yapılması)
33. Der Çegûnegî-i Heft Gunbed
(Yedi köşkün niteliği hakkında)
34. Nişesten-i Behrâm rûz-i şenbe der gunbed-i siyâh ve efsâne goften-i duhter-i pâdişâh-i iklim-i evvel
(Behrâm'ın cumartesi günü siyah köşkte oturması ve birinci iklim pâdişâhının kızının masal anlatması)
35. Nişesten-i Behrâm rûz-i yek-şenbe der gunbed-i zerd ve efsâne goften-i duhter-i pâdişâh- i iklim-i dovom
(Behrâm'ın pazar günü sarı köşkte oturması ve ikinci iklim pâdişâhının kızının masal anlatması)
36. Nişesten-i Behrâm rûz-i du-şenbe der gunbed-i sebz ve efsâne goften-i duhter-i pâdişâh-i iklim- sivüm
(Behrâm'ın pazartesi günü yeşil köşkte oturması ve üçüncü iklim pâdişâhının kızının masal anlatması)
37. Nişesten-i Behrâm rûz-i se-şenbe der gunbed-i surh ve efsâne goften-i duhter-i pâdişâh-i iklim-i çehârüm
(Behram'ın salı günü kırmızı köşkte oturması ve dördüncü iklim pâdişâhının kızının masal anlatması)
38. Nişesten-i Behrâm rûz-i çehar-şenbe der gunbed-i pîrûze reng ve efsâne goften-i duhter-i pâdişâh-i iklim-i pencüm
(Behrâm'ın çarşamba günü mavi köşkte oturması ve beşinci iklim padişahının kızının masal anlatması)
39. Nişesten-i Behrâm rûz-i penc-şenbe der gunbed-i sandalî ve efsâne goften-i duhter-i pâdişâh-i iklim-i şeşüm
(Behrâm'ın perşembe günü sandal renkli köşkte oturması ve altıncı iklim pâdişâhının kızının masal anlatması)
40. Nişesten-i Behrâm rûz-i âdîne der gunbed-i sepîd ve efsâne goften-i duhter-i pâdişâh-i iklim-i heftüm

- (Behrâm'ın cuma günü beyaz köşkte oturması ve yedinci iklim pâdişâhının kızının masal anlatması)
41. Āgâhî-i Behrâm ez Leşker keşi-i Hâkân-i Çîn bâr-i düvüm
(Behrâm'ın Çîn hâkânının tekrar asker çekmesinden haberdâr olması)
42. Enderz giriften-i Behrâm ez şebân
(Behrâm'ın çobandan öğüt alması)
43. Bâzhâst-i Behrâm ez vezîr-i sitemkâr
(Behrâm'ın vezîri zâlimliğinden dolayı sorguya çekmesi)
44. Şikâyet kerdên-i mazlûm-i düvüm
(İkinci mazlûmun şikâyet etmesi)
45. Şikâyet kerdên-i mazlûm-i sivüm
(Üçüncü mazlûmun şikâyet etmesi)
46. Şikâyet kerdên-i mazlûm-i çehârüm
(Dördüncü mazlûmun şikâyet etmesi)
47. Şikâyet kerdên-i mazlûm-i pencüm
(Beşinci mazlûmun şikâyet etmesi)
48. Şikâyet kerdên-i mazlûm-i şeşüm
(Altıncı mazlûmun şikâyet etmesi)
49. Şikâyet kerdên-i mazlûm-i heftüm
(Yedinci mazlûmun şikâyet etmesi)
50. Kuşten-i Behrâm vezîr-i zâlimrâ
(Behrâm'ın zâlim vezîri öldürmesi)
51. Pûzeşhâsten-i Hâkân-i Çîn ez Behrâm
(Çîn hâkânının Behrâm'dan af dilemesi)
52. Fercâmkâr-i Behrâm ve nâ-pedîd şoden-i ū der gâr
(Behrâm'ın âkıbeti ve onun mağarada kaybolması)
53. Der hatm-i kitâb ve du'a-yi Alâ'eddin Kerb Arslan
(Kitabın sona ermesi ve Alâ'eddin Kerb Arslan'ın duası hakkında)

Nizâmî'ye ait Heft Peyker'in konusu kısaca şöyledir:

"Behrâm doğunca, münecimlerin sözü üzerine Yemen hükümdârı Numân'a teslim edilir. Numân onun terbiyesine özen gösterir. Onun için Havernak köşkünü yaptırır. Köşk bitince meşhur Simnâr vak'ası meydana gelir. Bir müddet sonra Numân hükümdarlığı bırakınca Behrâm, Numân'ın oğlu Münzir'in terbiyesine geçer ve kendine lâzım olan şeyleri ondan öğrenir. Behrâm'ın Yemen'deki işi gücü İştret ve avdan ibârettir. Birçok av mahâretleri gösterir. Bir gün avda hazine bulur. Nihayet Havernak'ın gizli bir odasında yedi iklim hükümdârlarının yedi kızına âit resimleri görür ve onlara âşık olur. Bu esnâda babası Yezdgird ölmüş, İranlılar başka birini tahta çıkarmışlardır. Behrâm Münzir'in yardımıyla İran'a yürür ve bir imtihân sonunda iki arslanın arasından tâcı alarak tahtı ele geçirir. Halka şefkat ve adâletle muâmele ederek herkesi sevindirir.

Behrâm'ın Fitne adında çeng çalan güzel bir câriyesi vardır. Onu çok sevdiğinden yanından hiç ayırmaz. Bir gün birlikte ava giderler. Behrâm yaban eşeği avlamakta câriye ise hiç bir şey söylememektedir. Sonra bir yaban eşeği görür ve câriyeye "Bunu nasıl öldüreyim?" der. Fitne; "Ayağını başına bağlamalısın" cevâbını verir. Behrâm bunu yapar. Fakat kız takdîr edeceği yerde "Herkes çok yaptığı işte kemâl sâhibi olur" der. Sarhoş olan Behrâm kızarak Fitne'yi öldürmek üzere bir Serheng verir. Serheng tenhâ bir yerdeki altmış katlı köşküne götürür. Bir hafta sonra Behrâm Fitne'yi sorar. Serheng öldürdüğünü söyleyince, gözleri yaşar. Fitne o esnâda doğan bir buzağıyı her gün köşkün üst katına çıkarıp indirmeğe başlar ve yavru büyüünceye kadar bu işe devam eder. Bir gün Serheng Behrâm'ı köşke dâvet eder. Behrâm binanın yüksekliğinden şikâyet edince Fitne'nin koskoca bir ineği her gün buraya indirip çıkardığını öğrenir ve gözleriyle de görür. Fitne'ye "Sen bu ineği doğduğu gündən beri tekrar ede ede bu işe alışmışsın" der. O zaman Fitne, Behrâm'a eski sözünü hatırlatır. Böylece Behrâm, Fitne'yi tanır.

Bundan sonra Behrâm, bütün işlerini veziri Mihr-i Nersî ve onun çocuklarına bırakıp eğlenceye dalar. Bundan istifâde ile kendisine saldıran Hâkân'ı mağlup ettikten sonra Havernak'ta resimlerini gördüğü yedi kızı hatırlar ve onları getirir. Her biri için ayrı bir köşk yaptırır. Bu köşkler, her kızın alt olduğu iklimte tesir eder seyyârenin rengindedir. Behrâm, her gününü bir köşkte geçirir ve o gün uyku vakti gelince köşkte bulunan kız kendine masal anlatır. Bu masallar, köşkün, dolayısıyla yıldızın, iklimin ve kızın rengini medhetmekle biter.

Vezir Mihr-i Nersî öldüğü için İşler Râstrûşen isimli zâlim vezire kalır ve memleket alt üst olur. Ne hazineden, ne ordudan eser kalır. Behrâm, birgün avda bir çobandan lbret alıp vaziyeti farkeder ve veziri öldürür. Behrâm artık eğlenceyi bırakır. Nihayet bir av günü bir yaban eşeğinin ardından girdiği mağarada kaybolur.”(7)

Emîr Husrev-i Dehlevî (H.651 / H.1253 - H.725 / M.1325): Hamse sahibi ikinci şair olarak bilinen Dehlevî(8), “**Heşt Behişt**”iyle de Nizâmî'nin yolunda yürümüştür. Hamse'de dördüncü sırada bulunan Heşt Behişt, H.701 / M.1301 yılında tamamlanmıştır. Eserin hacmi 3344 beyit kadardır ve Nizâmî'nin de kullandığı Feliâtün / Mefâllün / Fellün aruz kalıbıyla yazılmıştır.

Emir Husrev-i Dihlevî'nin eserine Heşt Behişt (Sekiz Cennet) adını koymasından yedi kız ve yedi köşkün yanında Behrâm'ın hikayesini de mesnevîye katmış olmasından kaynaklanmıştır(9).

Dervîş Eşref-i Merâgî (Ö. H.854 / M.1450): Şairin “**Heft Evreng**” adındaki mesnevîsi de konuyu işleyen eserler arasındadır.

Hâtîfî (Ö. H.918 / M. 1512): Şair, Molla Câmî (Ö. M.898 / M. 1492)'nin kız kardeşinin oğlu olarak bilinir. O da “**Heft Manzar**”ıyla bu kervana katılmıştır. Hâtîfî, dayısı Molla Câmî'nin aracılığıyla Ali Şîr Nevâî'nin yakınında bulunmuştur. Bu sebeple Heft Manzar'ında Nevâî tesiri de gözlenmektedir(10).

Ayrıca, Şeyh Sadrüddin (Ö. M.982 / M.1574), Râî Hîdâyetullah (XVI. y.), Hasan Bîn Seyyid Fethullah (XVII. y.) ve Itâbî Hasan Big gibi şairlerin de bu konuda eser vücuda getirdikleri kaydedilmiştir(11) .

(7) İlaydın, H.T., a.g.m., s.279'dan bazı kısaltmalarla alınmıştır.

(8) Türkmen, E., **Emir Husrev-i Dihlevî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebî Şahsiyeti**, Ankara 1989, s.39

(9) Levend, A.S., **Ali Şîr Nevâî**, a.g.e., C.I.,s.137.

(10) İlaydın, H.T., a.g.m., s.289

(11) Levend, A.S., **Türk Edebiyatı Tarihi**, s.228-229.

Türk Edebiyatında

Heft Peyker (Behrâm-ı Gûr) ismi altında yazılmış olan eserler edebiyatımıza tercümelerle kazandırılmışlardır. Bu eserler, bazan **hamseler**(12) içinde, bazan da müstakil hâlde yazılmışlardır. Burada, her biri zincirin birer halkasını teşkil eden ve kaynaklarda Heft Peyker sâhibi oldukları belirtilen şairler söz konusu edilecektir. Bu şairler ve eserlerini şöylece sıralamak mümkündür:

Bursalı Ali Ulvî (15. yy. II.Murad Devri): Ulvî, tarihî kaynaklara göre Heft Peyker yazan ilk şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserin nüshaları henüz ele geçmemiştir. Varlığını Lâtîf(13), Hasan Çelebi(14) ve Osmanlı Müellifleri (15) 'nden öğreniyoruz. Bu konuda Lâtîf "*Türkî'de Heft Peyker'i ve hakikat ü mecâza mütelebbis gazelleri var*" derken Hasan Çelebi "*Zebân-ı Türkî'de Heft Peyker'i vardur. Eş'âr-ı Fârisî'den Türkî'ye tercüme itmegi kendüye şî'âr u disâr iden şu'arâdandır*" diyerek şairin, aynı zamanda Farsça'dan Türkçe'ye eser tercüme etmeyi kendine iş edinenlerden olduğunu ilâve eder. Osmanlı Müellifleri ise faziletli şairlerden olduğunu ve Şeyh Nizâmî'nin Heft Peyker'ini tercüme ettiğini bildirir.

Ayrıca, son zamanlarda yapılan araştırmalarda bu eserin Aşkî'nin Heft Peyker'iyle aynı olduğu, dolayısıyla böyle bir eserin bulunmadığı görüşü ortaya atılmıştır(16). Buna göre Lâtîf'in bahsettiği eser, Ulvî'nin değil Aşkî'nindir. İleride yapılacak araştırmalarla ortaya çıkarılacak bir nüsha, konuya açıklık getirecek veya bu görüşü doğrulayacaktır.

Aşkî Mehmed Efendi (15. yy.): Aşkî, Heft Peyker'i ilk defa tercüme edenlerdendir. Eğer yukandaki görüş doğruysa ilk çeviri ona aittir. Aşkî çevirisinin bilinen tek nüshası British Museum OR 7079 numarada kayıtlıdır(17). Buna göre eser, 861 / 1456-57'de tamamlanmıştır. Bu çeviri yazmanın 2b - 152b yaprakları arasında bulunmakta ve "*Kitâb-ı Heft Peyker ve Kasr-ı Nu'mân Havernak li Aşkî Efendi*" ile "*Manzume-i Aşkî Efendi Hikâye-i Heft Peyker ve Kasr-ı Havernak-ı Nu'mân*" başlıklarını taşımaktadır.

(12) Ayan, H., "Divan Edebiyatında Hamseler", *Atatürk Üniv. Edebiyat Fak. Araştırma Dergisi, A.Caferoğlu Özel Sayısı*, Fas.:1, Ankara 1979, s.87

(13) Lâtîf, *Tezkire-i Lâtîf*, İkdâm Matbaası, Dersaadet 1314, s.247

(14) Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ* (Haz. Dr.İ.Kutluk), TTK Yay., Ank.1981, C.2, s.692

(15) Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C.2, Matbaa-ı Amire, İst.1333, s.303

(16) Kut, G., "Aşkî ve Heft Peyker Çevirisi", *TDAY Bülteni-1972*, s.128

(17) Kut, G., a.g.m., s.127

Şair eserini pâdişâhın emriyle kaleme almıştır. Kendisine, Mihr ü Müşterî, Leylî vü Mecnûn, Husrev ü Şîrîn, Mahzenü'l-Esrâr, Mantıku't-Tayr, Gülistân, Bostân ve Vîs ü Râmîn gibi Farsça eserler arasından Nizâmî-i Gencevî'nin Heft Peyker'i seçilerek verilmiş ve tercüme etmesi buyrulmuştur(18). Eserde açıkça söylenmemesine rağmen emri veren Fâtih Sultan Mehmed'dir. Eserin bitiriliş tarihine bakarak varılan bu sonuca göre, Aşkî, mesnevîsini Fâtih'e sunmuş olmalıdır.

Eser, Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün ile yazılmıştır ve tamâmı 5100 beyit kaddır.

All Şîr Nevâî (H. 844 / M.1441 - H. 906 / M. 1501): Nevâî, bu konudaki Seb'a-i Seyyâre'siyle, kendine has orijinal bir mesnevi meydana getirmiştir. Eserden, ileride söz edilecektir.

Kudsî Çelebi (15. yy.): Türkçe Heft Peyker kaleme alanlardan biri de Kudsî Çelebi'dir. Eser henüz ele geçmemiştir. Lâtîfî, şair hakkında bilgi verirken "*Kudemâdan Sultan Muhammed mâdihlerindendür. Bahr-i Hafîfde Heft Peyker'i vardır*"(19) diyerek haber verir. Aynı şekilde Osmanlı Müellifleri'nde de kısaca söz edilir(20).

Behiştî (16. yy., Karıştıranlı Süleymân Beyoğlu Ahmed Sinan): Kaynaklar Behiştî'nin Hamse sâhibi bir şair olduğundan söz ederler ve mesnevîlerinin adlarını yazarlar. Bunlar arasında Heft Peyker'in ismi geçmez. Nizâmî'nin Hamse'sini Türkçe'ye tercüme ettiğini ise sadece Sehî yazmaktadır. Sehî, "*Hamse-i Nizâmî'yi bi't-tamâmTürkî'ye tercüme itmîşdür*"(21) ifadesini kullanır. Osmanlı Müellifleri(22) de Sehî'nin bu haberini nakletmekle yetinir. Buradan anladığımız kadarıyla Behiştî'nin bir Heft Peyker tercümesi vardır.

Söz konusu eserin bilenen tek nüshası Tercüman gazetesi kitaplığında olup bu yazmadan alınan bir mikrofilm Süleymâniye Kütüphanesi Mikrofilm arşivi No: 2716'da kayıtlıdır. Eksik olduğu intibâını uyandıran bu nüshanın sonunda Leylâ vü Mecnûn'dan da beyitlerin yazılı olduğu gözlenmektedir.

(18) Kut. G., a.g.m., s.132

(19) Lâtîf, a.g.e., s.273

(20) Mehmet Tahrî, a.g.e., C.2, s.304

(21) Sehî, *Tezkire-i Sehî*, Matbaa-i Amîdî, İst.1325., s.94

(22) Mehmet Tahrî, a.g.e., C.2, s.97

Bu nüshaya göre eser, Feilâtün / Feilâtün / Feilün ile yazılmış olup tamâmı 1726 beyittir. Nüshanın son beyti olan

“Çü tokuz yüz on üçe irdi hisâb

Hamse hatm oldı ve ketb oldı kitâb”

mısralarındaki 913 H. (1507 M.) tarihi, şairin de ifadesine göre Hamse'nin tamamlanış tarihidir. Heft Peyker'in ne zaman bitirildiği hususunda ise kayıt yoktur.

Burada, Behiştî'nin Ali Şîr Nevâî'nin vatanına yaptığı mâcerâli seyahatinden de söz etmek yerinde olacaktır. Bu aynı zamanda Behiştî'nin, Heft Peyker yazan öteki şairlerden farklı bir yönünü de göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Rivâyetlere göre, **II. Bayezid**'in yakın ilgisiyle yetişen ve sancak beyliğine getirilen Behiştî, padişah ile aralarında çıkan bir problem yüzünden, gazâb-ı şâhâne'den korkarak **Hüseyin Baykara**'nın yanına **Herat**'a kaçar. Şair, işte burada bulunduğu zaman içerisinde Ali Şîr Nevâî ve Abdurrahman Câmî ile tanışmış ve iki dâhî şahsiyetin meclislerinde bulunarak onlardan feyz alma imkânı bulmuştur. Bir zaman sonra da Sultan Hüseyin Baykara yanına bir elçi katarak, bir mektup ve çeşitli hediyelerle birlikte, onu, Sultan II. Bayezid'e göndermiş ve bağışlanmasını istemiştir. Behiştî, iki Türk devleti arasında cereyan eden bu diplomatik hâdiseden sonra bağışlanmış ve kendisine bütün hakları geri verilmiştir(23).

Bu tarihî olaydan da anlaşıldığı üzere şair, Nevâî'nin yetiştiği ve yaşadığı kültür muhitini yakından görmüş, oraların ilim ve edebiyatını tanıma fırsatı yakalamıştır. Ayrıca, Anadolu'da ilk Hamse şairi olarak bilindiğine göre bu fikri Herat'tan getirmiş olabileceği de düşünülebilir.

Ahmed-i Rıdvân (Ö.1528-38 arası): Ahmed-i Rıdvân(24), Hamse ter-tiplemiş bir şair olup mesnevîleri arasında bir de Heft Peyker bulunmaktadır. Bu, Nizâmî'den yapılan serbest bir tercümedir. 4174 beyit civarında olan eserin H.917-8 (1511-12 M.) tarihinde bitirildiği tahmin edilmektedir. Atatürk Üniversitesi A.Sırrı Levend Yazmalar No: 369/2 ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: TY.7575'te olmak üzere iki nüshası bilinmektedir. Her iki yazma da Hayâtî mahlasıyladır.

(23) Seht, a.g.e., s.94; Lâtîf, a.g.e., s.104-105; Hasan Çelebi, a.g.e., C.I, s.225

(24) Ünver, İ., **Ahmed-i Rıdvân Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti**, (Doç. Tezi), Ank: Ün. 1982

Hayatî (16. yy. - II. Bayezid devri): Hamse'si içinde bir Behrâm-ı Gûr'u vardır. Fakat son yıllarda Ahmed-i Rıdvan üzerine yapılan bir araştırma(25) Hayatî Hamse'sini şüpheli hâle getirmiştir. İnceleme sonucunda Hayatî'nin Hamse'sinde yer alan mesnevilerin Ahmed-i Rıdvan'dan aşırma (intihal) olabileceği görüşü ortaya çıkmıştır. Buna göre, Hayatî'nin Behrâm-ı Gûr'u ile Ahmed-i Rıdvan'ın Heft Peyker'i aynı eserdir.

Trabzonlu Ramazan (Ö.H.938 / M.1531): Şairin bir Heft Peyker yazdığını Osmanlı Müellifleri(26) haber vermektedir. Eser henüz ele geçmemiştir.

Lâmi'î (Bursa 1472-1532): Tercümeleriyle edebiyatımıza birçok eser kazandıran Lami'î Çelebi, Heft Peyker'i de çevirmiştir(27). Şair, bu eserini hayatının son deminde yazdığından bitirmeden vefat etmiş, eksik kalan kısmını dâmâdı Rûşenî-zâde tamamlamıştır. Eserden bir çok edebiyat tarihine ait kaynak söz etmiştir(28)

Lâmi'î'nin bu eserinin bir nüshası İrlanda Dublin Chester Beatty Library Meredith Owens No:12'de kayıtlıdır. Ayrıca, Abdülkadir Karahan, İslam Ansiklopedisi'ne yazdığı Lâmi'î maddesinde bir başka nüshanın da Fatih Millet kütüphanesi Ali Emiri manzum eserler No:115'de bulunan Lâmi'î Külliyyâtı içinde yer aldığını bildirmektedir(29).

Nevî-zâde Atâî (991 H. / 1583 M. - 1046 H. / 1636 M.): Atâî, Heft Hvân (Yedi Sofra) adlı mesnevîsini, Nizâmî'ye cevap olarak kaleme almış, fakat diğer çevirilerin aksine tamamen orijinal bir eser ortaya koymuştur(30). Eser 1627 tarihinde bitirilmiş olup 2787 beyittir ve Nizâmî'nin de kullandığı Feilâtûn/Mefâilûn/Feilûn vezniyle yazılmıştır. Atâî, bu eseriyle Heft Peyker konulu mesnevileri aşarak, meselenin millî çerçevede ele alınabileceğini de göstermiştir. Birkaç özelliği şöylece sıralanabilir:

Atâî, eserini Nizâmî'de olduğu gibi yedi (heft) kısım hâlinde çerçevelemiş, fakat mücerret aşkı işlemiştir. Konusu ise tamâmen mahallî hayattan

(25) Ünver, İ., a.g.e., s.229-257

(26) Mehmet Tahir, a.g.e., C.2, s.304

(27) Kuf, G., "Lâmi'î Çelebi and His Works", *Journal of Near Eastern*, vol.35, num.2, April-1976, s.88; Mehmet Tahir, a.g.e., C.2., s.493

(28) Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ* (Haz.İbrahim Kutluk), C.2, Ankara 1989, s.832; Ayan, G., *Lami'î'nin Vamık u Azra Mesnevisi (İnceleme - Metin)*, Atatürk Üniversitesi 1983, s.23 (dr.Tezi); Burmaoğlu, H.B., *Bursalı Lami'î Çelebi Dîvanından Seçmeler*, Ankara 1989, s.16-17

(29) Karahan, A., "Lami'î" maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C.7, M.E.B.Yay., İstanbul 1972, s.12.

(30) Karacan, T., *Nevî-zade Atayl Heft-Hvan Mesnevisi (İnceleme-Metin)*, Ankara 1974.

alınmıştır. Nizâmî ile sadece vezin ve şekil benzerliği vardır. Nizâmî'deki yedi iklim pâdişâhının kızlarının anlattığı hikâyelerin yerine, aşğın yedi arkadaşının söylediği hikâyeler bulunmaktadır. Ayrıca Behrâm'ın yerinde de vîrânelerde do-laşın deli gönüllü bir âşık vardır(31). İstanbul hayatından atasözlerine, hattâ ta-savvufî motiflere kadar bütünüyle millî kültürü aksettiren bu eserin konusu, kı-saca şöyledir:

"İstanbul'da Kays-ı Şeydâ(Mecnun)'nın halefi bir âşık vardır. Ansızın bir perîye vurulmuştur. Bu aşk onu bitkin ve perîşân bir hâle getirmiştir. Nezâket ve zarâfette emsâlsiz olan bu âşık aynı zamanda âlim ve sanatkârdır. Aşk aklını başından almıştır ve günleri ağlamakla, inlemekle geçmektedir. Bir gün âşğın yakın arkadaşları toplanarak derdine çâre bulmak ve kendisini bu mihnetten kurtarmak isterler. Âşğın arkadaşları birçok çâreler düşünürler. Bunlardan bir kısmı aşka olan düşkünlüğünü kınar, kimisi şehir içindeki güzelleri sayarak kime âşık olduğunu anlamak ister. Aşğ'a bunların kâr etmediğini görünce Kâ'be'ye götürmeyi, Karaca Ahmet Mezarlığı'nı ziyaret etmesini ve yahut Sanı Saltuk Baba'ya kurban kesilmesini salık verirler. Bu çârelerin fayda vermediğini gören ahbabları, yeşil bir hata âşık olduğunu, ancak buna Hızır'ın çare bulabileceği ka-naatine varırlar. Bazıları da Kızıl Deli Sultân'a götürülmesini derdine çare ol-mazsa Göksu'ya götürülmesini, Akbaba'nın şifâli suyundan içirilmesini, ge-rekirse sandala konularak şarâb-ı sandaldan nûş etmesini isterler. Fakat bütün bu tedbir ve çâreler âşğ'a fayda vermez ve âşık tekrâr inlemeğe, ağlayıp feryâd etmeye başlar.

Bu müşkil durum karşısında âşğın ahbablarından bir çoğu dağılarak gi-derler ve geriye sırdaşı olan yedi kişi kalır. Bu arkadaşları âşğın hastalağının sevdâ olduğunu anırlar ve tabiîlerle şeyhlerin buna çâre bulamayacağını dü-şünerek kendi aralarında muhâvereye başlarlar. Nihâyet çâreyi âşğ'a hikâye an-latarak eğlendirmede bulurlar. Böylece sırayla her biri bir hikâye anlatmaya baş-lar(32).

Birinci Hikâye: Siyâh semâ altında Siyâhî mahlaslı biri tarafından anlatılır. Hikâye Şam şehrinde geçmekle beraber Bursa ve Edirne'de cereyan eder.

İkinci Hikâye: Sandalî renkli gökyüzü altında Molla Bedrî'nin anlattığı hikâyedir ve Çin-i Maçın'da geçer.

(31) Karacan, T., a.g.e., s.XI.

(32) Hikâyeler buraya alınmamıştır.

Üçüncü Hikâye: Zümrüd renkli semâ altında Molla Sebzi'nin anlattığı hikâyedir ve Gazne şehrinde geçer. Hikâye Gazne hükümdarı Mahmud Sebüktekin'e aittir.

Dördüncü Hikâye: Beyaz renkli sabah vakti Subhî tarafından anlatılan hikâyedir, Rey şehrinde geçer.

Beşinci Hikâye: Kırmızı renkli şafak vaktinde La'î tarafından anlatılan hikâyedir. Rey şehrinde geçer.

Altınca Hikâye: Gün doğarken Hâverî tarafından anlatılır. Belh şehrinde geçer.

Yedinci Hikâye: Mavi semâ altında Sehâbî tarafından anlatılır. İstanbul (Konstantinlye)'da geçer.

Bu arada âşık uyanır ve inleyerek, bulunduğu yerin sevgilisinin mekânı olduğunu anlar. Sevgilisi perde arkasından bütün olup bitenleri duyup işitmektedir. Gâyesi ise imtihân etmek, sevgisinin derecesini ölçmektir. Sonradan ortaya çıkar ve âşıkla görüşerek muradlarına ererler(33).

Yeddi Gözel: Heft Peyker'in İki defa da Azerî Türkçesi'ne tercüme edildiğini görmekteyiz. Bunlardan ilki, "Yeddi Gözel (Heft Peyker)" adıyla M.Arîf'in on sayfalık önsözüyle yayınlanmıştır(34). İkincisi ise yine "Yeddi Gözel" adıyla neşredilmiştir. Bu son çeviri **Äzerođlu** tarafından yapılmıştır. Ayrıca tamamı 229 madde tutan izâhlar ile önsöz, Prof. Rüstem Eliyev'in kaleminden çıkmıştır (35).

Mensur Çeviriler: Heft Peyker, edebiyatımızda mensur olarak da tercüme edilmiştir.

Emin Yümnî: Emin Yümnî'nin Terceme-i Hikâye-i Heft Peyker'i mensur bir çeverdir. Eser, İstanbul'da 1289 ve 1341 tarihlerinde iki defa basılmıştır. Bunlardan biri Millî Kütüphane EHT 1948 A.2784 numarada kayıtlıdır.

Ayrıca çeşitli kütüphanelerde kayıtlı, çevireni belli olmayan "Terceme-i Hamse-i Nizâmî" ve "Terceme-i Heft Peyker" başlıklı eserler vardır. Bu tür çevirilerden tespit edebildiklerimizi buraya alıyoruz:

(33) Karacan,T., a.g.e., s.21-31.

(34) **Yeddi Gözel** (Heft Peyker), Bakü, 1941, 311 s.

(35) **Nizami Gencevi Yeddi Gözel**, Bakı, Yazıcı, 1992, 280 s.

Terceme-i Hamse-i Nizâmî: Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. No:1115'de kayıtlıdır. Mensur bir tercümedir. 163 yaprak olan bu yazmada Heft Peyker 16b-42b arasındadır.

Terceme-i Heft Peyker: Millî Kütüphane No: Yz. A. 1859'da kayıtlı mensur bir çeviridir. Yazmanın 61a-106a yaprakları arasındadır.

Heft Peyker: Millî Kütüphane No: Yz. A. 1773'te kayıtlı mensur bir çeviridir. Yazma 173 yapraktır.

Terceme-i Heft Peyker: Berlin Staatsbibliothek Hs.or.oct.1009'da kayıtlı mensur çeviri. Yazmanın 1a-49b yaprakları arasındadır.

Ayrıca Türk Dil Kurumu Kütüphanesi No: Yz. A/147'de kayıtlı mensur bir Nizâmî Hamse'si tercümesi varsa da, bu yazmada Heft Peyker kısmı yoktur.

Yukarıda sözünü ettiğimiz bu mensur çeviriler aynı kitabın çeşitli nüshaları olarak görünmektedirler.

SEB'A-I SEYYÂRE

Bilindiği gibi Ali Şîr Nevâî, Nizâmî-i Gencevî ve Emîr Husrev-i Dehlevî'ye cevap vererek bir Hamse yazmış ve bu büyük eseri ile Türk Edebiyatının hamse sâhibi ilk şairi olarak kabul edilmiştir. İlk olduğu kadar orijinalliyi ile de dikkatleri üzerinde toplayan bu Hamse'nin dördüncü mesnevîsi Seb'a-i Seyyâre (Seb'a-i Seyyar)'dir. Bu eser de, Nizâmî'den hareketle, Behrâm-ı Gûr hikayesi etrafında yazılmıştır.

Nevâî, Seb'a-i Seyyâre'sini Hafîf bahrinin Feilâtün / Mefâilün / Feilün vezniyle kaleme almıştır. Eserini 889 H. (1484 M.) tarihinde 5000 beyit halinde yazmış ve beş ayda tamamlamıştır.

Eserde bir başka şekil özelliği de başlıklarda görülmektedir. Başlıklar Türkçe olup oldukça uzun tutulmuşlardır. Böylece her bölümün âdetâ birer özeti verilmiştir. Bu, Nevâî'nin diğer mesnevîlerinde de görülen karakteristik bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Seb'a-i Seyyâre'de esas konuya geçmeden; tevhid, münacât, na't, mi'râc, söz, nazmın nesirden hoş olduğu, Câmî'ye övgü, eserin konusunu değiştirmesinin sebebi, Sultân Hüseyin Bahâdır Han ve karısına övgü, hikâyeyi değiştirmesinin özü gibi bölümlere(36) yer verilmiştir.

(36) Levend, A.S., a.g.e., C.I, s.138

Buradan da anlaşılacağı üzere Nevâî, Nizâmî'nin Heft Peyker'i ile Emîr Husrev-i Dihlevî'nin Heşt Behişt'inden faydalanmakla birlikte taklide kaçmamış ve eserin konusunu değiştirmiştir. Bu özellik Nevâî'nin öteki mesnevîlerinde de görülür. Türk dili ve kültürüne gönülden bağlı bir şair olan Nevâî'nin, bu millî bakış açısını mesnevî sahasına da taşıması ve hikâyelere bambaşka bir çehre vermesi ayrı bir inceleme konusu olacak nitelikte gözükmektedir. Biz burada Seb'a-i Seyyâre'de görülen bazı noktaları belirtmekle yetineceğiz:

Öncelikle Behrâm-ı Gûr, efsânevî bir kahraman olmaktan çıkarılmış ve klasik Türk edebiyatında bir çok örneğini gördüğümüz divâne bir âşık olarak takdim edilmiştir. Kendisi eserinin başında daha önce bu konuyu işleyen şairleri eleştirmiştir. Behrâm'ın sabahtan akşama kadar içmesini, uyumak için masallar dinlemesini mantıksız bulmuş ve "*masal anlatan güzel kızlar gözde uyku bırakır mı? Bir sarhoşun uyumak için masala ihtiyacı olur mu? Bir kimse başkasına 'siz masal söyleyin, uykusuzluktan harap olun ben rahatça uyuyayım' der mi? Böyle bir şey olsa bile meşhur iki şair (Nizâmî ve Emîr Husrev) bu tipteki bir adamı övmek için eser yazar mı?*" gibi sözlerle daha önce yazılanlara karşı çıkmıştır.

Ayrıca Nevâî, Behrâm'ın başından geçen olayların gereksiz yere uzatıldığını ifade etmiş ve bu iki şairin tarihi yanlışlığı içinde olduğunu, kendisinin faydalandığı kaynağın Nizâmî ve Emîr Husrev zamanında bulunmadığından istifade edilemediğini belirtmiştir. Böylece kendi eserinin tarihî olarak daha gerçekçi olduğunu söylemiştir.

Seb'a-i Seyyâre'de konu birliği sağlanmış, bunun için de Nizâmî ve Emîr Husrev'de görülen; Havernak Kasrı, Behrâm'ın İran tacını iki arslanın arasından alması, Çin hâkânının saldırısı, haksızlığa uğrayanların şikâyetleri, zâlim vezîrin cezalandırılması gibi bölümler hikâyenin dışında bırakılmıştır.

Mesnevîde, yedi güzel (heft peyker)'in anlattığı masallar, hikâyeye sonradan eklenmiş gibi olmaktan kurtarılmış ve yedinci masalla bir bağlantı kurularak bütün bir aşk hikâyesi ortaya konmuştur.

Eser, Behrâm'ın Dilârâm'a olan aşkı etrafında ve iyi bir tahkiye ile yazılmıştır. Buradaki aşk, Leylâ ile Mecnun'daki gibi klasik bir aşk hikâyesidir.

Ayrıca masallar da değiştirilmiştir. Nevâî, kendi düşünce ve hayat görüşüne uygun masallar seçmiştir.

Yedi güzel de hükümdar kızları olmayıp her iklimden getirilen birer dilberdir. Masalları bu kızlar değil, masalcılar anlatmaktadır.

Özetle Nevâî'nin, Behrâm-ı Gur hikâyesini bir takım mantıksızlıklardan kurtardığı, tarihî ve efsânevî fazlalıkları da atmak suretiyle tam bir aşk hikâyesi haline getirdiği görülmektedir. Böylece Behrâm menkabeleri edebî bir konu kıvâmına getirilmiştir(37). Bütün bunlar Seb'a-ı Seyyâre'nin millî ve taklide kaçmayan bir eser olduğunu göstermektedir.

Heft Peyker çevirileri arasında önemli bir yere sahip olan Seb'a-ı Seyyâre'nin kısa bir özetini buraya alıyoruz:

"Çin hâkânıyla Rûm kayserini hükümü altına alıp yedi iklim şâhını haraca bağlayan Behrâm, kaygısızca saltanat sürmekte, sazlı ve içkili toplantılar yapmak, ormanda avlanmakla vakit geçirmektedir. Birgün avda dinlenirken ünlü ressam Mâni'ye rastlar. Mâni, Behrâm'a Hitâ ülkesinde rastladığı zengin bir adamdan ve onun saz ve sözde usta çok güzel câriyesinden bahsederek kızın resmini gösterir. Zengin adam bu câriyeyi satmak istemektedir, fakat istediği para Hitâ haracıdır. Behrâm resmi görünce âşık olur. Adamlarını gönderip kızı ister. Hitâ hâkânına da bir mektup gönderir.

Sabırsızlıkla cevap bekleyen Behrâm, Dilârâm'ın geldiğini görünce çok sevinir. Memleket işlerini unutup onunla zevke dalar. Ava giderken de onu birlikte götürür. Böylece birkaç yıl geçer. Halk, şâhın eğlenceye dalmasından yakınmaktadır. Bunu duyan Behrâm üzülsünce de ne Dilârâm'dan vazgeçebilir, ne de saltanattan.

Birgün Behrâm, yanında Dilârâm olduğu hâlde avlanmak üzere sarhoş dolaşırken, bir gazâlin fırlayıp kaçtığını görür. Sevgilisine: "Söyle neresinden vurayım, nasıl öldüreyim?" diye sorar. Kız; "Önce iki kolundan okla yere sapla, sonra da uzaktan öldür." der. Behrâm gazâli, kızın istediği gibi öldürür. Kızdan takdir beklerken onun "idmanla her iş başılır" demesi üzerine, öfkelenip kızı öldürmek isterse de zayıf bir kadını öldürmek doğru olmayacağından saçlarından bağlayıp çöle atır.

Sabahleyin ayılınca yaptığına pişman olan Behrâm, kızı arattırırsa da bulamaz. Kendini öldürmeye, tacından, tahtından vazgeçmeye kalkar, fakat milletinden utandığı için hiç birini yapamaz.

(37) Farklar için bak. Levend, A.S., a.g.e., C.I, s.149; İlaydın, H. T., a.g.m., s.285.

Behrâm, ıztırâbindan ne yaptığını bilemez, gece gündüz ağlar. Çöllerde dolaşır sevgilisini arar, göğsünü, bağrını parçalar. O kadar bitkin bir hale gelir ki devlet adamları telâşa düşüp 400 hekim çağırırlar. Hekimlerin gayretiyle biraz iyileşirse de onu oyalamak için bir çare düşünürler. Şahın hastalığı üzerine gelen ve Ona bağlı olan yedi iklim şahının her biri, süslü birer köşk yaptıracaklar, Behrâm her gün bunları dolaşır oyalanacaktır. Köşkler yapılır. Mânî, bunların hepsini ayrı renge boyayıp süsler. Şah, bir süre bunlarla oyalanırsa da bir türlü Dilârâm'ı unutamaz. Yeniden bir çare düşünülür. Buna göre, yedi iklim şahı memleketlerinden birer güzel kız gönderecekler, Behrâm, bunları nikahlayacak, her gün birisiyle oyalanıp aşkını unutacaktır.

Kızlar gelip köşklere yerleşirler. Cumartesi gününden işe başlanacaktır. İlk sırada Hind güzeli vardır. **Cumartesi günü** Behrâm siyah köşke gelir. İçkiler içilir, fakat hekimlerin tavsiyesiyle kız şahtan uzak bulunacak, Şah gündüz ilaç içecek gece de bol bol uyuyacaktır. Behrâm, akşama kadar vakit geçirirse de gece bir türlü uyuyamaz. Bir masalcı bulup getimelerini emreder. Gelen masalcı şu hikâyeyi anlatır: (Burada Hindistan'da Serendip'te hüküm süren Hayret Hân'ın oğlu Ferruh'un hikâyesi anlatılır.)

Pazar Günü, Behrâm sarı köşke gelir. Rum güzeli tarafından karşılanır. Gece yine bir masalcı gelip şu hikâyeyi anlatır. (Burada Rum diyârından usta fakat hırsız bir kuyumcu olan Zeyd'in hikâyesi anlatılır.)

Pazartesi günü, Behrâm yeşil köşke gelir. Akşama kadar yeşil köşkün dilberleriyle vakit geçirdikten sonra gece bir masalcı çağırılır ve şu hikâyeyi anlatır. (Burada Mısır'da yaşayan zengin bir adamın, güzel ve bilgin oğlu Sa'd'ın hikâyesi anlatılır.)

Salı günü, Behrâm gül renkli köşke gelir. Gül yüzlü dilber tarafından karşılanır. Akşama kadar içip eğlendikten sonra gece bir masalcı şu hikâyeyi anlatır: (Burada, Hindistan'da bulunan ve sayısız hazinelere sahip olan Cuna adındaki bir pâdişâh ile gene çok zengin ve cömert bir delikenli olan Mes'ud'un hikâyesi anlatılır.)

Çarşamba günü, Behrâm mavi köşke gelir. Maviller giyinmiş dilberle birlikte akşama kadar içip eğlenir. Gece gelen masalcı şu hikâyeyi anlatır: (Burada, Aden'deki adaların birinde yaşayan Câbir-i Râhzen adındaki korsanın hikâyesi anlatılır.)

Perşembe günü, Behrâm sandal renkli köşke gelir. Akşama kadar köşkün dilberıyla eğlendikten sonra çağrılan masalcı şu hikâyeyi anlatır: (Burada, Bahter diyarında yaşayan Mukbîl ile Müdbîr'in hikâyesi anlatılır.)

Cuma günü, Behrâm beyaz köşke gelir. Çın güzeli ile akşama kadar içip eğlenir. Yine gece çağrılan masalcı şu hikâyeyi anlatır: (Burada saz ve söz sanatında çok usta olan bir câriyenin hikâyesi anlatılır.)

Bu son masalda anlatılan kız, Behrâm'ın kovduğu sevgilisi imiş. Bunu duyan Behrâm ağlayıp inler ve yeniden canlanır. Tâcirle kızı Harezmi'den getirir. Behrâm sevgilisine kavuştuktan sonra büsbütün iyileşir. Haftanın yedi günü her gün yedi köşkün birinde güzel kızlar arasında sevgilisiyle geçirir.

Bir gün Behrâm av âlemi tertipler. Geniş sahrâ avla doludur. Avların kaçacağı yer de yoktur. Avlanan hayvanların kanı sel gibi akmaktadır. Yağan yağmurdan da sahra bir göl haline gelmiştir. Yer öyle balçık olmuştur ki avı kovalamak için atlarını sürenler, yarı bele kadar balçığa gömülmektedir. Akşam olunca yağmur bir tufan halini alır. Herkes çamura saplanıp kalır. Bütün av hayvanları da boğulur. Kurtulmak imkanı olmayan halk birbirine sarılır, sarıldıkça batar. Şah da askeriyle karınca gibi kaynayıp gömülür(38).

Nevâl, hikâyelerinden sonra yazdığı üç manzumeyle eserini bitirir. Şair burada da Türklere hizmet etmek için eserini kaleme aldığını belirtmektedir.

Nüshalar: Nevâl'nin eserlerinin bir çok nüshası çeşitli kütüphanelerde mevcuttur. Türkiye ve dünya kütüphanelerinde bulunan bu yazmalar, ayrı bir katalog taramasına ihtiyaç göstermektedir. Seb'a-i Seyyâre nüshaları ya Hamse ve külliyyatlar içinde, ya da ayrı hâlde bulunmaktadır. Türkiye yazmaları şu şekilde tesbit edilmiştir(39):

Külliyyat: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revân No: 808, 306b-353b yapraklar arasında.

Külliyyat: Süleymâniye Kütüphanesi, Fâtih No:4056, 293b-338b yapraklar arasında.

Hamse: Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revân No: 809, 145b-195b yapraklar arasında.

(38) Levend, A.S., a.g.e., C.I, s.140-148.

(39) Levend, A.S., 'Türkiye Kitaplığındaki Neval Yazmaları', **TDAY Bülteni**, 1958, Ankara 1988, s.127-209.

Hamse: Topkapı Sarayı Müzesi Ktb., Revân No: 802, 167b-224b yapraklar arasında.

Hamse: İstanbul Üniv. Ktb., No: TY. 5451 (müzede), 55b-116a yapraklar arasında.

Hamse: Süleymâniye Ktb., Fâtih No: 3754, 176b-237b yapraklar arasında.

Hamse: Süleymâniye Ktb., Fâtih No: 3755, 224b-275b yapraklar arasında.

Hamse: Süleymâniye Ktb., Es'ad Efendi No: 2578, 198b-264b yapraklar arasında (Dâstân-ı Şah Behrâm adıyla).

Hamse: Ayasofya Kütüphanesi No: 3854, 144a-195a yapraklar arasında.

Hamse: Konya Yusufâğa Ktb., No: 6627, 314-425 sayfalar arasında (Heft-evrengi-i Behrâm adıyla).

Seb'a-i Seyyâre: İstanbul Üniv. Ktb., No: TY.3230, 53b-120b yapraklar arasında (yazmada Leylâ ve Mecnun da var).

Seb'a-i Seyyâre: İstanbul Üniv. Ktb., No: TY.1409.

Ayrıca, "Leningrad Kitaplıklarındaki Nevâf Yazmaları Hakkında" isimli makâlede(40), ikisi müstaklî (G. Filügel ve W. Pertsch Katalogları), on yedisi Hamseler içinde (üçü kataloglardan) ve beş tanesi de Mecmuâlarda olmak üzere toplam 24 Seb'a-i Seyyâre yazması verilmektedir.

Seb'a-i Seyyâre hakkında yapılan yayınlardan tesbit edebildiklerimiz şunlardır(41) :

Ali Şir Nevâf Yeddi Seyyâra, Bakü, 1947. Önsöz H.Araslı tarafından kaleme alınmıştır.

Parsa Şemsiyev, Ali Şir Nevâf Hamse (Hayrâtü'l-Ebrâr, Ferhâd ü Şîrîn, Leylî vü Mecnun, Seb'a-i Seyyâre. Sedd-i İskenderî), Özbekistan Fenler Akademisi Yayını, Taşkent, 1958 ve 1960.

Âgâh Sırrı Levend, Ali Şir Nevâf I.Cilt, Hayatı, Sanatı ve Edebî Kişiliği, Ankara 1965, s.126-150; Ali Şir Nevai III. Cilt, Hamse (Hayrâtü'l-Ebrâr, Ferhâd ü Şîrîn, Leylî vü Mecnun, Seb'a-i Seyyâr, Sedd-i İskenderî), Ankara 1967, s.289-407. Halen Türkiye'de Nevâf'nin eserleri konusunda yapılmış en geniş

(40) Vollin, S.L., "Leningrad Kitaplıklarındaki Nevâf Yazmaları Hakkında", (Çev. Rasime Uygun), TDAY Belleten 1955, Ankara, 1988, s.99-141.

(41) Dipnot 34 ve 35'te geçen eserler de bu yayınlara dahildir.

araştırma özelliğini taşımakta olan bu eserin tamamı dört cilttir. Seb'a-i Seyyâre, yalnız I. ve III. ciltlerde ele alınmıştır. İlkinde konunun kaynağı ve Türk Edebiyatındaki yeri de söz konusu edilerek eser hakkında bir inceleme bulunmaktadır. Diđerinde ise doğrudan metinlerden hareketle eserin geniş bir özeti verilmektedir.

Sonuç

Görüldüđü üzere, Behrâm-ı Gür'un mitolojik hayatından yola çıkılarak oluşturulan "Heft Peyker"ler Türk Edebiyatı içerisinde bir silsile teşkil etmektedir. Hikâyenin çatısını kuran Nizâmî-i Gencevî'nin dehası sâyesinde, edebiyatımız, şairleri renkli bir hayâl dünyasına götürebilen ve estetik yönleri ağır basan bir mesnevi konusu kazanmıştır. Bunun sonucu olarak da zaman içinde konuya yeni unsurlar ilave edilmiş, gereksiz görülen bazı hususlar çıkarılmış, böylece Nevâî'nin Seb'a-i Seyyâre'si gibi millî ve orijinalitesi fazla eserler yazılmıştır. Orijinallik bakımından Heft Peyker'lerin son halkası diyebileceğimiz Heft-Hvân ise öteden beri ele alınan konuyu da ortadan kaldırarak yalnız şekli ve bâzı özellikleri devam ettirmek suretiyle, Klasik Türk Edebiyatının taklitten ibâret olmadığını açıkça ispatlamaktadır.